

On economic and legal status of subjects of theatrical and concert activity

Щодо господарсько-правового статусу суб'єктів правовідносин у сфері театральної-концертної діяльності

Anna Kostiukova

Key words:

theatrical activity, concert activity, theatrical and concert services, subject of legal relations, theater, philharmonia, concert organization, circus, club, collective management organization.

Ключові слова:

театральна діяльність, концертна діяльність, театральні та концертні послуги, суб'єкт правовідносин, театр, філармонія, концертна організація, цирк, клуб, організація колективного управління.

Рівень розробки проблем сучасного правового регулювання учасників правовідносин щодо ведення театральної-концертної діяльності в Україні є вкрай недостатнім. Зокрема, на законодавчому рівні лише в одному випадку згадується поняття суб'єктів театральної діяльності¹, змістовність якого занадто звужена. Разом із тим суб'єкти цих відносин діють у суспільно значимій сфері та є носіями певного набору прав і обов'язків, у тому числі й стосовно третіх осіб. Тому без визначення кола таких суб'єктів, встановлення державним регулятором чітких правил їх поведінки навряд чи можна досягнути суспільного господарського порядку на ринку надання культурних послуг.

Особливостям та розмаїттю учасників господарських відносин приділено досить багато уваги з боку вчених-господарників, серед яких найбільш відомими є В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменський, О.П. Подцерковний, О.М. Вінник, О.А. Беяневич, В.С. Щербина тощо. Однак, різновиди та специфіка правового статусу учасників відносин у сфері театральної-концертної діяльності окремо не розглядалися.

Суб'єкти права вступають у правові відносини з метою задоволення своїх інтересів і потреб, тобто юридично регламентованим способом прагнуть досягти певних соціальних благ². У сфері шоу-бізнесу, а конкретніше – театральної-концертної діяльності – суб'єкти правовідносин функціонують задля (з приводу) досягнення певних матеріальних, духовних й інших соціальних та економічних благ (у широкому розумінні – об'єктів цих відносин). При цьому, між такими суб'єктами сформувався вельми самобутній формат відносин, особливо щодо виробництва сценічного продукту, де важлива роль приділяється авторові чи виконавцеві, що додає цій сфері господарської діяльності високого ступеня персоналізації.

Відповідно до доктрини господарського права організаційно-правове розмаїття учасників правових відносин у сфері театральної-концертної діяльності може бути зведене до таких груп:

- 1) споживачі театральної-концертних послуг, тобто глядачі, до яких варто віднести як окремих громадян, так і певні соціальні спільноти. Останні хоча і є сукупністю громадян, але можуть сприйматися окремо з огляду на їх потенційний вплив на зміст, якість роботи виробників соціально-культурних послуг (визначення тематики, формування репертуару, обробка та подача творів тощо). Господарська правосуб'єктність осіб, що формують цю групу, обмежується захистом їх прав від неправомірної поведінки інших учасників;
- 2) засновники театрів, ансамблів, гуртів тощо, а також власники концертних залів, клубів та інших приміщень (закладів), призначених для проведення масових видовищно-розважальних заходів. Вони здійснюють щодо суб'єктів театральної-концертної діяльності або ж майна, призначеного для надання таких послуг, переважно організаційно-господарські повноваження установчого,

¹ Про театри і театральну справу: Закон України від 31.05.2005 р. №2605-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 26. С. 350, абз. 6, с. 1.

² Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017.

управлінського, координуючого та іншого характеру. Наприклад, ч. 2 ст. 14 Закону України «Про театри і театральну справу» визначено, що засновники театрів здійснюють фінансування їх діяльності в порядку і розмірах, передбачених установчими документами. До цієї групи варто відносити також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичних та/або фізичних осіб, які здійснюють організаційно-господарські повноваження стосовно суб'єктів театральньо-концертної діяльності.

Крім того, фінансову та інші види матеріальної допомоги закладам, творчим колективам чи окремим митцям у сфері виконавчих мистецтв надають також різноманітні благодійні організації та індивідуальні донори (спонсори, меценати), які не є засновниками та/чи власниками відповідних інституцій. Такі особи також впливають на зміст, якість та обсяг послуг, спрямованих на задоволення значної частини культурно-духовних потреб населення. При цьому, має місце різного ступеню вплив цих донорів на вирішення окремих питань управлінсько-установчого характеру в діяльності їх бенефіціарів (особливо при використанні ендаументів), як-от визначення виду, структури та обсягу матеріальної допомоги, цілей і порядку її використання, покладення обов'язків на органи управління отримувача допомоги щодо надання відповідної фінансової та інших форм звітності, тощо. Не можна виключати і можливість опосередкованого впливу донорами на прийняття організаційного рішення щодо започаткування та/або припинення творчої діяльності бенефіціарами, якщо ця діяльність переважно ґрунтується на таких джерелах підтримки;

3) органи державної та місцевої влади, наділені господарською компетенцією щодо здійснення дозвільних, контрольних-наглядових та інших функцій стосовно суб'єктів господарювання у сфері театральньо-концертних послуг. Крім того, в силу приписів національного законодавства, зокрема ст.ст. 3, 4, 7–10, 13–18, 20 Закону України «Про культуру», на органи, що реалізують владні повноваження у сфері культури, покладається і ряд загальних обов'язків щодо забезпечення всебічної підтримки цієї сфери: здійснювати протекціонізм по відношенню до творчої молоді, дебютантів; сприяти розвитку благодійництва, меценатства та спонсорства в сфері культури; гарантувати можливість утворення різних за формою власності та видами діяльності у сфері культури закладів культури та ін.;

4) нарешті особи, які створюють культурно-розважальну продукцію та надають театральньо-концертні послуги та / або сприяють цьому виробничому процесу (процесам) на умовах відплатності. Тобто це особи, безпосередньо задіяні у театральньо-концертному бізнесі. Зазначені суб'єкти формують основний масив господарсько-правових відносин у досліджуваній галузі і можуть розрізнятися за багатьма критеріями: за формою власності (державні, приватні, комунальні, змішані), за суб'єктним складом (індивідуальні, колективні), за видами діяльності (концертні організації, театри, філармонії, цирки, творчі майстерні акторського мистецтва, продюсерські центри, організації колективного управління авторськими правами, сервісні компанії по організації шоу-заходів), за характером участі у творчому процесі (автори, виконавці, замовники, промоутери, інвестори), за спрямованістю на одержання прибутку (комерційні, некомерційні) та інших.

Не всі особи, залучені до виробництва театральньо-концертної продукції, безпосередньо можуть бути визначені як суб'єкти господарювання. Зокрема, багато громадян реалізують свій творчий потенціал у сфері виконавчих мистецтв як на професійній, так і на аматорській основі без реєстрації у якості підприємців, тобто реалізуючи свої права на творчість в приватно-правовому порядку, у тому числі на засадах трудових договорів (актори, музиканти, композитори). В такому разі діяльність цих осіб, маючи безпосередній зв'язок зі створенням культурно-видовищної продукції, набуттям ними прав інтелектуальної власності, знаходиться на стику правового регулювання господарського та деяких інших галузей права (зокрема, цивільного, трудового).

Будучи наділеними певними господарськими правами і обов'язками (хоча їх господарська правосуб'єктність тут є обмеженою), ідентифікаційними даними, зайнявши місце в системі особливих форм оподаткування і обліку (зокрема, як самозайняті особи), ці особи певним чином суб'єктивуються, стаючи не стільки законодавчою, скільки правовою фігурою серед суб'єктів господарських правовідносин у сфері театральньо-концертних послуг. Вказана участь, маючи в наведеному контексті сутнісний зв'язок із господарськими правовідносинами, має носити систематичний характер. При цьому такі ознаки суб'єкта господарювання, як наявність державної реєстрації, організаційно-правової форми, володіння відокремленим майном, як правило, відсутні.

З огляду на це, зазначені особи не можуть бути віднесені до так званих «типових» суб'єктів господарювання. Наближаються вони до відомих науці господарського права «нетипових» суб'єктів господарювання³, хоча не можуть бути визнані колективними суб'єктами, якими є філії, представництва, інвестиційні фонди тощо. Тому авторка цього дослідження пропонує розглядати осіб, які надають послуги у сфері театральньо-концертної діяльності, але формально не є підприємцями, як «нетипових» індивідуальних суб'єктів господарських правовідносин. Останні відрізняються обмеженням обсягом господарсько-правової компетенції, що обмежується їх залученням до процесів створення відповідного творчого продукту.

Насамперед варто розглянути театри як організації, що здійснюють сценічні вистави певним колективом акторів. На території України створюються і діють театри, що відрізняються за видами театрального мистецтва, формою власності, спрямованістю на різні верстви населення та іншими ознаками [1, с. 1, 7].

Найбільш поширеною класифікацією театрів є їх поділ за видами та жанрами театрального мистецтва, серед яких виокремлюється декілька десятків: драматичні, музичні (опери, балету, оперети, мюзиклів), театр ляльок, театр пантоміми, театр тіней⁴. Оскільки засновниками (власниками) театрів можуть бути органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні або фізичні особи, то за формою власності їх можна диференціювати на: державні, приватні, комунальні, змішані.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про театри і театральну справу» театри можуть створюватися і діяти в усіх організаційних формах, передбачених законом. Повний вибір в цьому надається засновникам (власникам) театру, які вправі визначити заснований ними суб'єкт права як підприємство (приватне, колективне, комунальне, іноземне, сімейне тощо), або як організацію, установу чи заклад (приватний, державний тощо), або як спілку, товариство, компанію, творче об'єднання тощо. Головна вимога законодавця полягає у відповідності установчих документів театру вимогам закону щодо конкретної організаційно-правової форми юридичної особи (ст. 7 Закону «Про театри і театральну справу»).

Театри можуть мати статус самостійної юридичної особи або ж створюватися і діяти у складі інших юридичних осіб (підприємств, установ, організацій, навчальних закладів), а окрім того – у самодіяльних та інших не заборонених законом формах. При цьому, театри, засновані на державній або комунальній власності, мають відповідно статус державного чи комунального театру.

За видатні досягнення, пов'язані з розвитком вітчизняної культури, творчому колективу театру може бути надано статус академічного, а провідному театру, що має загальнодержавне і міжнародне визнання, колектив якого має статус академічного, може бути надано статус національного. Ці зміни відображаються в назві театру і його установчих документах. Певною мірою тут виникає розбіжність між правосуб'єктністю театру та його колективу, але така розбіжність обумовлена специфікою творчої діяльності та може вважатися виправданою. Окрім впливу на престиж такого театру у культурному середовищі, більш важливими перевагами відповідних рішень є ті, що носять економічний характер, а саме: збільшення фінансування театру з бюджетних коштів, підвищення заробітної платні для працівників установи (як правило, вдвічі), отримання певної автономності дирекції театру у прийнятті рішень, більша привабливість для спонсорів, можливостей для проведення різноманітних комерційних проектів тощо. Причому відмінності між статусами академічного та національного театрами в контексті додаткових матеріальних переваг полягають у різниці фінансових навантажень у першому випадку на бюджети місцевих органів влади, а у другому – на державний бюджет України⁵.

Якщо використовувати традиційні підходи до класифікації суб'єктів господарської діяльності, то театри також можна диференціювати за способом заснування (залежно від кількості засновників) на унітарні та корпоративні, а за спрямованістю на одержання прибутку – на комерційні та некомерційні (неприбуткові).

³ Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасницька, А.В. Смітюх [та ін.]; за ред. О.П. Подцерковного. Харків : Одісей, 2010. с. 130.

⁴ Какие бывают театры? Виды театров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nastroy.net/post/kakie-byi-vayut-teatryi-vidyi-teatrov>; Виды и жанры театров : Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Категория:Виды_и_жанры_театра.

⁵ Що дає присвоєння Закарпатському театру статусу академічного. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prozak.info/Kul-tura/Mistectvo/SCho-dae-prisvoennya-Zakarpats-komu-teatru-statusu-akademichnogo>.

До концертних організацій у вузькому розумінні відносять: філармонії, концертні компанії, агенції, центри, їх об'єднання, дирекції, концертні зали і самостійні художні колективи⁶. Підготовка та проведення концертів є їх основною діяльністю. Вони можуть належати як до державної, так і до приватної сфери, бути некомерційними установами та комерційними підприємствами.

Музичні та драматичні театри хоча і не є в буквальному значенні концертними організаціями, найчастіше включають підготовку та проведення концертів у свою основну статутну діяльність. Концертами займаються й інші організації, для яких це не є їх основною діяльністю. До них відносяться: культурно-дозвільні установи (палаці культури, клуби, парки, музеї); культурно-спортивні комплекси (палаці спорту і стадіони); окремі фірми, банки, виробничі об'єднання (концерти стають частиною корпоративних заходів, які влаштовуються для своїх співробітників); громадські організації (музичні товариства, спілки концертних виконавців, театральних діячів, діячів естрадного мистецтва); релігійні організації тощо. Такий підхід втілює більш широкий погляд на розмаїття суб'єктів правовідносин у сфері концертної діяльності.

Подібно театрам, концертні організації можуть розрізнятися за формою власності (зокрема: державні, комунальні, приватні, колективні, іноземні), а також за їх організаційно-правовою формою (зокрема: об'єднання, спілки, товариства, установи, підприємства (державні (як комерційні так і казенні), комунальні, приватні) та статусом (національні, державні, регіональні, інші).

Філармонії є концертними організаціями, що поєднують всі три функції: вони мають власні творчі колективи, власні зали і організують на своїх майданчиках концерти запрошених виконавців.

Специфічна риса концертної діяльності полягає в тому, що вона може здійснюватися і одним, окремо взятим артистом. Музикант-виконавець відрізняється від артиста драматичного театру набагато більшою автономністю. Він може ні від кого не залежати ані у виборі репертуару, ані в його інтерпретації, ані у виборі сценічного майданчика. Його неповторна індивідуальність, ім'я самоцінні і важливіші для публіки, ніж репертуар. Позаяк творчій особистості неодмінно потрібен помічник, який взяв би на себе організацію її виступів і дбав би про її матеріальне благополуччя, поруч з артистом завжди існували такі фігури, які також слід віднести до самостійних суб'єктів правовідносин у цій сфері діяльності. На сьогоднішній день серед таких суб'єктів належать концертний продюсер, промоутер, антрепренер, імпресаріо.

Ці фігури уособлюють собою різні форми концертного менеджменту. Відомо, що термін «менеджер» має декілька значень: особа, яка приймає рішення і бере на себе відповідальність, розподільник ресурсів, посередник, а також найманий керівник і підприємець⁷. Якщо, до прикладу, директор філармонії є насамперед найманим керівником, то продюсер, антрепренер, імпресаріо, промоутер – особи, які більше відповідають другому значенню – підприємець.

Зазначені суб'єкти ведуть свою господарську діяльність у статусі приватних підприємців, або ж можуть об'єднуватися та засновувати юридичні особи в різноманітних організаційно-правових формах: асоціації, спілки, товариства, центри, дирекції, агенції та ін.

До суб'єктів правовідносин з приводу ведення концертної діяльності також варто відносити і циркові підприємства та організації, відзначаються зокрема в Україні діють 7 стаціонарних цирків (усі вони є державними підприємствами, а столичний цирк також має статус національного) та 8 пересувних циркових колективів [9, с.81]. На сьогоднішній день законодавством України правового статусу циркових організацій не визначено. Це викликає багато запитань щодо юридичної обґрунтованості існуючого порядку та джерел фінансового забезпечення їх діяльності, підстав наділення та правил користування матеріально-технічною базою, у т.ч. земельними ділянками, приміщеннями, транспортом, наданих повноважень щодо ведення власної господарської діяльності та розпорядження отриманими доходами.

Фактично, діючі цирки є юридичними особами, що мають узагальнену організаційно-правову форму закладу культури, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та публічний показ циркових творів. За формами власності будь-яких обмежень щодо циркових організацій не встановлено. Типові статuti державних цирків відносять їх до сфери управління Міністерства культури України та наділяють їх правом господарського відання стосовно усього майнового масиву, яким вони наділені, та отриманих доходів. Водночас, як і будь-який заклад культури, державні цирки потребують постійної

⁶ Коленько С.Г. Менеджмент в сфере культуры и искусства: учебник и практикум. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.org/42743/menedzhment/marketing_teatralno-kontsertnyh_organizatsiyah.

⁷ Менеджер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economicportal.ru/ponyatiya-all/manager.html>

державної фінансової підтримки, у зв'язку з чим претендують на одержання статусу неприбуткових організацій. Відсутність законодавчої норми про право циркових організацій на одержання статусу неприбуткових, по суті, виводить за межі правового поля внесення їх податковими органами держави до відповідного реєстру, створення сприятливого режиму оподаткування, надання фінансової та іншої підтримки з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, про яку вказується у ч. 2 ст. 19 Закону України «Про культуру».

Особливим суб'єктом правовідносин щодо ведення концертної діяльності варто вважати організації колективного управління авторськими та/або суміжними правами (далі – ОКУ). Це установи (за чинним законодавством – громадські об'єднання зі статусом юридичної особи), яким автори творів або інші правовласники можуть передавати свої повноваження на управління авторськими або суміжними правами, включаючи: укладання від їх імені договорів із замовниками театральних концертних послуг, погодження розмірів винагороди (рояліті), збір, розподіл і виплату зібраної винагороди, забезпечення юридичного захисту переданих їм в управління прав, тощо. При цьому, їх господарська діяльність вважається неприбутковою і не повинна носити підприємницький характер (ст.ст. 1, 12 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав»).

Окрім вищезазначених учасників у сфері театральної і концертної діяльності взаємодіють й інші суб'єкти господарсько-зобов'язальних відносин: музичні видавництва, рекорд-лейбли (компанії, які займаються виробництвом, розповсюдженням і просуванням музичної та супровідної продукції), виробники фонограм та відеограм (студії, що діють як юридичні або фізичні особи-підприємці), організації, через ефірний час яких відбувається трансляція аудіовізуального чи іншого твору, концертної програми (передачі) чи відео-вистави, рекламні агенції, квиткові агенції, творчі спілки, навчальні заклади, що займаються підготовкою фахівців для сфери сценічно-виконавчих мистецтв, та ін.

Особливості правового статусу цих суб'єктів полягають в їх функціональному призначенні щодо різноманітного забезпечення (організаційного, інформаційного, технічного, представницького тощо) театральної-концертної діяльності як на комерційній, так і на некомерційній основі. Вказане впливає і на багатоспектральність організаційно-правових форм, внутрішню структуру, характер зобов'язань, що набувають ці особи.

Так, зокрема, національні творчі спілки є громадськими добровільними об'єднаннями професійних творчих працівників, на які, у відповідності до закону, покладається виконання низки соціально-культурних завдань, у т.ч. в театральній-концертній середовищі. Джерелами такої діяльності визначені внески членів спілок, фінансування з Державного бюджету України, що не передбачає прибуткового характеру діяльності цих організацій. В той же час, їм дозволено створювати підприємства для здійснення підприємницької діяльності, доходи від якої спрямовуються на виконання власних статутних цілей творчих спілок (див., зокрема: (гл. IV Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»). При цьому, законодавець не розмежує комерційні та некомерційні напрями (види) господарської діяльності творчих спілок, як це має місце, наприклад, у Законі України «Про театри та театральну справу». Однак, в силу приписів ст. 133.4.6. Податкового кодексу України, а також постанови КМУ від 13.07.2016 р. № 440, творчі спілки є такими організаціями, що мають ознаки неприбуткових і, відповідно, підлягають включенню до Реєстру неприбуткових організацій. У своїх статутних документах творчі спілки практично завжди вказують про свій неприбутковий статус⁸. Наведене викликає потребу більш чіткого визначення правового статусу творчих спілок та інших суб'єктів господарських відносин у сфері театральної-концертної діяльності, які приймають опосередковану (допоміжну) участь в її провадженні.

Важливу роль у сфері театральної-концертної діяльності відіграють інвестори. Це спонсори, донори, благодійники, надавачі грантів, які, безумовно, також є учасниками (і дуже важливими) цих відносин, позаяк фінансують витрати на творчі проекти в повному обсязі або ж частково, коли не приймають безпосередньої участі у наданні театральних концертних послуг. Ці суб'єкти мають статус приватних фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права (у розумінні положень ЦК України).

Суб'єктами правових відносин з приводу надання концертних та інших пов'язаних послуг почасти виступають й особи, які традиційно хоча і розглядаються у рамках цивільного права, але, за певних умов

⁸ Див., зокрема: розд. VII] Статуту Національної спілки письменників України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nspu.com.ua/index.php/ofitsijno/559-statut-natsionalnoji-spilki-pismennikiv-ukrajini.html>

(безпосередньої участі в підписанні договорів про надання відповідних послуг, захисті майнових прав інтелектуальної власності, обчисленні та сплаті податків з доходів від професійної діяльності) мають бути включені до учасників господарських правовідносин з приводу провадження театральньо-концертної діяльності. До таких, зокрема, належать: окремі виконавці (артисти, диригенти тощо), конферансьє, арт-менеджер, художник-оформлювач та багато інших.

Отже, доречно викоремлювати три основні групи учасників, які вступають у правовідносини щодо театральньо-концертної діяльності:

- 1) ті, які надають театральньо-концертні послуги споживачам завдяки власним актам творчо-виробничої поведінки (театральні та концертні установи, клуби, професійні та непрофесійні творчі колективи, автори, окремі виконавці (артисти) тощо);
- 2) ті, які сприяють наданню театральньо-концертних послуг (замовники послуг, інвестори, агенти-посередники, організатори, студії запису, телерадіокомпанії – організації мовлення, рекламні компанії, квиткові агентства, ОКУ тощо);
- 3) ті, які приймають непряму участь у провадженні театральньо-концертної діяльності (споживачі послуг, засновники суб'єктів господарювання у сфері шоу-бізнесу, органи влади, що регулюють відповідні відносини, виконують контролюючі, фіскальні функції тощо).

Втім, не завжди можливо однозначно провести лінію навіть між такими загальними групами, адже у чисельних соціально-економічних зв'язках щодо провадження театральньо-концертної діяльності беруть участь такі суб'єкти правовідносин, які можуть належати до двох чи, навіть, трьох груп (наприклад, творчі спілки, навчальні заклади сфери культури та деякі ін.).

Анотація

Стаття присвячена дослідженню суб'єктного складу правовідносин в такому секторі господарювання, як театральна і концертна діяльність, їх статусу і ролі в творчо-виробничому середовищі, а також на ринку надання культурних послуг.

Summary

The article is devoted to the study of the subjective composition of legal relations in such a sector of economic activity as theater and concert activity, their status and role in the creative production environment, as well as in the market of cultural services.

Використана література:

1. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. – К.: НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
2. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, А.В. Смітюх [та ін.]; за ред. О.П. Подцерковного. – Х.: Одіссей, 2010. – 640 с.
3. Какие бывают театры? Виды театров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nastroy.net/post/kakie-byivayut-teatryi-vidyi-teatrov>
4. Виды и жанры театров : Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Категория:Виды_и_жанры_театра
5. Що дає присвоєння Закарпатському театру статусу академічного. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prozak.info/Kul-tura/Mistectvo/SCHo-dae-prisvoennya-Zakarpats-komu-teatru-statusu-akademichnogo>
6. Коленко С.Г. Менеджмент в сфері культури і мистецтва: учебник и практикум. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.org/42743/menedzhment/marketing_teatralno-kontsertnyh_organizatsiyah
7. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2017 році. Статистичний бюлетень. – К.: Держкомстат України, 2018. – 95 с.

8. Менеджер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economicportal.ru/ponyatiya-all/manager.html>
9. Перелік організацій колективного управління: офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e200b-fec-91ec-427a-baa5-10cd5204f56f&title=PerelikOrganizatsiiKolektivnogoUpravlinnia>
10. Статут Національної спілки письменників України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nspu.com.ua/index.php/ofitsijno/559-statut-natsionalnoji-spilki-pismennikov-ukrajini.html>